

Megigazulás – felmentés a teljesítménykényszer és a kétségbeesés alól

Az Ágostai hitvallás 4. cikkének üzenete a teljesítmény-központú modernitás számára

■ OROSZ GÁBOR VIKTOR

Bevezetés

A kimerültség kortárs tapasztalata túllépett a munka és a pihenés hagyományos ritmusán. A megfáradás vagy a kimerültség sok esetben nem a jelentős elvárások és a teljesítmény következménye, hanem már mindezek előtt megjelenő konkrét tapasztalat. Byung-Chul Han ezt a jelenséget a teljesítménytársadalom fogalmán keresztül határozza meg, ahol a fegyelmező hatalom korszakát egy másféle szubjektummodell váltotta fel. A „nem szabad” helyébe a „te is megteheted” lép. Aki nem teljesít az elvárásoknak megfelelően, azt nem megbüntetik, hanem önmagát szégyeníti meg (HAN 2019, 75–76. o.). A burnout (kiégés) vagy a depresszió a hani modellben nem hiba, hanem következmény. A kultúrteoretikus és filozófus Han diagnózisa különös aktualitást ad az *Ágostai hitvallás* 4. cikkének. Bár a reformátori megigazulástan nem kínál közvetlen megoldást az említett teljesítményválságra, de annak eredőit képes megkérdőjelezni. Nem pszichológiai vagy terápiás válaszról van tehát szó, hanem olyan teológiai állításról, amely az ember önértelmezésének a gyökeréig hatol, és ezzel megelőzi a magatartástudomány, a szociológia és az orvostudomány lehetséges válaszait.

A teljesítményember diagnózisa

A modern ember nem elsősorban mások elvárásai miatt érzi magát állandóan kimerültnek, hanem azért, mert saját magával szemben vált kíméletlenné. HAN ezt önkizsákmányolásként írja le, aminek következtében a szabadság és a kényszer közti különbség elmosódik (2019, 73–76. o.). Alain Ehrenberg kutatásai hasonló irányba mutatnak, amikor azt állítja, hogy a kortárs identitást az alkalmasság bizonyításának állandó kényszere jellemzi. A depresszió ebben az értelemben nem betegségként, hanem az önmagát létrehozni kényszerülő szubjektum kimerüléseként értelmezhető (EHRENBURG 2010, 190–192. o.).

Korábban a vallási narratívák hagyományosan tágas teret biztosítottak arra, hogy az embert megelőző (isteni) elfogadottságról lehessen beszélni. A modern ember autopoiétikus (önteremtő) logikája ezt a teret fokozatosan emésztette fel. Notger Slenczka szerint azonban éppen itt válik időszerűvé a megigazulás tana. Nem azért, mert a teológia e mögé bújva elmenekülhetne a probléma elől, hanem mert a megigazulásról szóló tanítás éppen a probléma gyökerét érinti. Azt állítja, hogy az embernek nem kell saját magát úgy megalkotnia, hogy szerethető legyen (SLENCZKA 2020, 378. o.). Ez az állí-

tás természetesen nem terápiás csodaszer, hanem a teológiai gondolkodás realista meglátása. Az embert elfogadja és szereti Isten.

Az Ágostai hitvallás 4. cikkének tanítása

A 4. cikk állítása szerint az ember nem saját erejéből, érdemeiből vagy cselekedeteiből igazul meg Isten előtt, hanem ingyen, Krisztusért, hit által. Krisztus halála és feltámadása beteljesítette azt, amire az ember nem képes: „Tanítják továbbá, hogy az emberek nem tudnak megigazulni Isten színe előtt a saját erejükből, érdemeik vagy cselekedeteik alapján. Ingyen, Krisztusért, hit által igazulnak meg, ha hiszik, hogy (Isten) kegyelmébe fogadja őket, és megbocsátja bűneiket Krisztusért, aki halálával bűneinkért eleget tett. Ezt a hitet számítja Isten előtte érvényes igazságnak (Róm 3–4).” (KK 2: 22. o.)

Ebben a mozzanatban az ajándékjelleg a kulcsfogalom. A megigazulás nem teljesítményalapú reláció, hanem olyan esemény, amely kívülről érkezik az emberhez. Günther WENZ hangsúlyozza, hogy a hit nem érdem, hanem befogadás, *instrumentum apprehensivum* (megismerő eszköz), amely Krisztusra irányul (1998, 113–114. o.). A reformátori felismerés így nem morális program, hanem a teljesítménylogika megszakítása. Az ember léte nem azon múlik, amit elér, hanem azon, akit ajándékba kap (SLENCZKA 2020, 204. o.).

A „passzív igazság” horizontja

Luther a megigazulást idegen igazságként határozza meg. A *iustitia aliena* nem az ember belső állapota, hanem Krisztushoz kötött valósága. Eberhard JÜNGEL értelmezésében a megigazítás az ember létét alapjaiban érintő esemény, hiszen a hívő nem önmaga erőfeszítéséből kap „létjogosultságot”, hanem Krisztustól (2001, 81–85. o.). Így nyerheti vissza elveszített szabadságát a teljesítménykényszertől és az öngazolástól, és így szabadulhat fel mások önzetlen szeretetére és szolgálatára.

A passzív igazság gondolata nehezen illeszkedik a modern ember önértelmezésébe, amely az aktivitást és az önmegvalósítást tekinti elsődlegesnek. A reformátori antropológia ezzel szemben azt tanítja, hogy az ember éppen az elfogadás által válik szabaddá. Aki az identitását azon méri, amit elért, az sosem érkezik meg, mert mindig van még egy újabb lépés vagy újabb mérce. A megigazulás horizontján azonban az ember megérkezett, mielőtt még elindult volna. Ez az új helyzet természetesen nem teszi fölöslegessé a munkát vagy a hivatást, de elveszi az értük való feltétlen kétségbeesés súlyát.

Az evangélium pasztorális és antropológiai jelentősége

Karl Braaten a megigazulás tanát pasztorális szempontból vizsgálja a posztmodern amerikai kontextusban. A tan az ő értelmezése szerint is vigaszt nyújt azok számára, akik életük igazolásának kényyszerében élnek, és teológiai kritikát fogalmaz meg minden teljesítményvallással szemben (BRAATEN 1990, 157. o.), sőt ideérthetjük az amerikai *civil religion* (polgári vallásosság) bálványait is. Az evangéliumi szabadság nem a felelősségvállalás megszüntetését jelenti, hanem egy új viszonyulást önmagunkhoz. A hívő mentesül attól, hogy saját létezésének legfőbb igazolója legyen.

Jünger gondolatai tovább tágítják ezt a perspektívát, amikor a megigazulást antropológiai alapként értelmezi a szekularizált modernitásban is. A kérdése nem vallási jellegű, hanem egzisztenciális. Ki vagyok akkor, amikor a teljesítményem meggyengül vagy elégtelennek bizonyul (betegség, szegénység, elnyomás, kizsákmányolás, kirekesztettség)? (JÜNGEL 2001, 116–117., 130., 154. o.) A 4. cikk válassza ebben az értelemben nem magyarázat, hanem megszólítás. Az ember akkor is valaki, amikor alig vagy egyáltalán nem képes igazolni önmagát, azaz emberi méltóságát, megbecsültségét, státuszát.

Konklúzió

A teljesítmény-központú modernitás tehát nem kevesebb evangéliumot igényel, hanem a megigazulás világos, egzisztenciális, felemelő kifejtését, amely mindenek felett és ellenére kifejezi, hogy Isten elfogadja és szereti az embert. Az *Ágostai hitvallás* 4. cikke a kortárs antropológiai helyzetre adott válasz lehet, amennyiben hangsúlyozzuk, hogy az ember nem érdemei alapján kvalifikálható, hanem Isten ingyenes szeretete minősíti. Ez a szeretet nem a teljesítmény ellenére, hanem attól függetlenül adatik. Aki ezt komolyan veszi, annak az élete persze nem válik feladatmentessé, de megszűnik az a kényszer, amely az önigazolás végtelen örvényében tartja. A megigazulás nem felmentés a munka alól, hanem felmentés a teljesítménykényszer és a kétségbeesés alól.

Felhasznált irodalom

- BRAATEN, Carl E. 1990. *Justification. The Article by Which the Church Stands or Falls*. Fortress Press, Philadelphia.
- EHRENBERG, Alain 2010. *The Weariness of the Self. Diagnosing the History of Depression in the Contemporary Age*. Ford. E. Caouette et al. McGill-Queen's University Press, London.
- HAN, Byung-Chul 2019. *A kiegész társadalma*. Ford. Miklódy Dóra – Simon-Szabó Ágnes. Typotex, Budapest.
- JÜNGEL, Eberhard 2001. *Justification. The Heart of the Christian Faith*. Ford. J. F. Cayzer. T&T Clark.
- KK 2 = *Ágostai hitvallás*. Szerk. Reuss András. Luther Kiadó, Budapest, 2008. (Konkordiakönyv. A Magyarországi Evangélikus Egyház hitvallási iratai 2.)
- SLENCZKA, Notger 2020. *Theologie der reformatorischen Bekenntnisschriften*. Evangelische Verlagsanstalt, Leipzig.
- WENZ, Günther 1998. *Theologie der Bekenntnisschriften der evangelisch-lutherischen Kirche* 2. köt. Walter de Gruyter, Berlin.